

Rapport

Aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs

Een haalbaarheidsstudie

Maart 2026

CITO Lab

Inhoudsopgave

1	Inleiding	2
2	Ontwikkeling in- en doorstroom in het praktijkonderwijs	3
3	Aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs	5
4	Toetsadviescategorie praktijkonderwijs: onderwijskundig perspectief	7
5	Impact aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs	8
5.1	Scenario 1: de huidige situatie	8
5.2	Scenario 2: aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs, behoud praktijkonderwijs/vmbo bb	8
5.3	Scenario 3: aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs, geen praktijkonderwijs/vmbo bb	9
6	Aanbevelingen en overwegingen	10

1 Inleiding

Iedere leerling die een doorstroomtoets maakt in groep 8 van het basisonderwijs ontvangt een toetsadvies op basis van de toetsresultaten. Dit is een advies voor de best passende schoolsoort in het voortgezet onderwijs. Het toetsadvies wordt in alle doorstroomtoetsen gegeven in één van de volgende zes categorieën:

praktijkonderwijs/vmbo bb
vmbo bb/vmbo kb
vmbo kb/vmbo gl-tl
vmbo gl-gl/havo
havo/vwo
vwo

Het toetsadvies dient als een tweede, onafhankelijke inschatting van de best passende schoolsoort binnen het vo voor leerlingen naast het voorlopige schooladvies, dat door de basisschool geformuleerd wordt. Tegelijk met de introductie van de doorstroomtoets in schooljaar 2023–2024 is een maatregel ingevoerd die verplicht tot het bijstellen van het schooladvies als het toetsadvies hoger is dan het voorlopig schooladvies [1]. Een uitzondering op deze bijstellingsmaatregel geldt voor leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs die een toetsadvies praktijkonderwijs/vmbo bb krijgen [3]. Voor deze leerlingen hoeft het schooladvies niet verplicht bijgesteld te worden naar vmbo bb.

In het onderwijsveld en de politiek bestaan zorgen over de situering van praktijkonderwijs in de toetsadviescategorieën [2]. Praktijkonderwijs komt alleen maar voor als dubbel advies samen met vmbo bb. Deze dubbele categorie zou tot verwarring bij leerlingen, ouders en leerkrachten kunnen leiden. In combinatie met onduidelijkheid over de uitzondering op de bijstellingsmaatregel zouden hierdoor leerlingen met zeer lage scores op de doorstroomtoets bijstellingen naar vmbo bb kunnen ontvangen, terwijl dit niet in het belang van de leerlingen is. Deze leerlingen zouden dan direct na de overstap van het primair onderwijs op een minder goed passende schoolsoort in het voortgezet onderwijs terecht kunnen komen. Door de Sectorraad Praktijkonderwijs wordt gepleit voor de introductie van een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs om deze problematiek het hoofd te bieden [4].

In deze notitie onderzoeken we met behulp van recente resultaten uit de eind- en doorstroomtoets de evolutie van de in- en uitstroom van praktijkonderwijs. Ook kijken we naar de ontwikkeling van het aantal bijstellingen van het voorlopig schooladvies praktijkonderwijs voor en na de introductie van de doorstroomtoets. Daarnaast onderzoeken we met behulp van doorstroomgegevens uit het vo hoe haalbaar de introductie van een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs is vanuit het oogpunt van de psychometrie en onderwijskunde. Tot slot schetsen we de implicaties van een eventuele introductie naar hand van een aantal scenario's.

2 Ontwikkeling in- en doorstroom in het praktijkonderwijs

De ontwikkeling van de instroom in het praktijkonderwijs in de afgelopen drie jaar is weergegeven in tabel 1. In schooljaar 2024–2025 nam de instroom vanuit po (regulier basisonderwijs en speciaal basisonderwijs) met 271 leerlingen (5%) af ten opzichte van schooljaar 2023–2024. De instroom vanuit speciaal onderwijs en andere sectoren (zoals afstroom vanuit vo) nam echter wel toe, waardoor er netto een stijging was van het aantal leerlingen dat in schooljaar 2023–2024 instroomde in het praktijkonderwijs ten opzichte van eerdere jaren.

Tabel 1: De ontwikkeling van de instroom in praktijkonderwijs (bron: DUO).

schooljaar	aantal leerlingen dat start op praktijkonderwijs			
	vanuit po	vanuit so	vanuit andere sectoren	totaal
2022–2023	4903	459	1271	6633
2023–2024	4977	470	1467	6914
2024–2025	4706	526	2086	7318

Van de leerlingen die direct vanuit het primair en speciaal onderwijs het praktijkonderwijs instromen, maakt ongeveer 57% het schooljaar ervoor de eind- of doorstroomtoets. Dit percentage is in alle schooljaren die hier beschouwd worden redelijk stabiel gebleven. Vanuit de rol als adviseur van het CvTE in het doorstroomtoetsstelsel heeft Stichting Cito beschikking over doorstroomgegevens in het vo van alle leerlingen die sinds schooljaar 2021–2022 een eind- of doorstroomtoets maakten. Met deze gegevens kunnen we inzicht krijgen in het aantal leerlingen dat de eind- of doorstroomtoets maakte met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs, hoeveel leerlingen daarvan een bijstelling ontvingen, en hoeveel leerlingen daadwerkelijk instroomden in het praktijkonderwijs. Deze gegevens zijn weergegeven in tabel 2.

Tabel 2: De ontwikkeling van het aantal leerlingen met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs dat de eind- of doorstroomtoets maakte, het aantal leerlingen dat een bijstelling naar boven ontving op het voorlopige schooladvies praktijkonderwijs en de daadwerkelijke instroom in het praktijkonderwijs van deze groep (bron: doorstroomgegevens Stichting Cito).

schooljaar	voorlopig schooladvies praktijkonderwijs	ontving bijstelling op schooladvies praktijkonderwijs	instroom praktijkonderwijs
2022–2023	3644	259	3055
2023–2024	3714	287	3124
2024–2025	4042	986	2970

Van de leerlingen met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs die de eind- of doorstroomtoets maakten, zijn in schooljaar 2024–2025 er 154 minder ingestroomd in het praktijkonderwijs dan in 2023–2024. Er is tegelijk een verdrievoudiging van het aantal bijstellingen waar te nemen in 2024–2025, waarschijnlijk als gevolg van de verplichte bijstellingsmaatregel. Deze worden echter deels gecompenseerd door een gelijktijdige stijging van het aantal leerlingen met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs. De leerlingen met een bijstelling zijn verder uitgesplitst naar schooladviescategorie in tabel 3. In deze tabel is te zien dat in schooljaar 2024–2025 ook een groter deel van de leerlingen met een bijstelling een definitief schooladvies vmbo bb/vmbo kb of hoger ontving dan voorgaande jaren. Leerlingen met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en een bijstelling naar vmbo bb ontvingen deze bijstelling niet alleen na een toetsadvies praktijkonderwijs/vmbo bb. In de meerderheid van de gevallen ontvingen de leerlingen deze bijstelling nadat ze een meer theoretisch toetsadvies dan praktijkonderwijs/vmbo bb haalden op de eind- of doorstroomtoets, namelijk voor 77% van de leerlingen in 2024–2025. Voor leerlingen met een bijstelling naar vmbo bb/vmbo kb of hoger gold dat ze altijd hoger scoorden op de eind- of doorstroomtoets dan de adviescategorie praktijkonderwijs/vmbo bb.

De doorstroomgegevens kunnen ook gebruikt worden om doorstroom vanuit en naar praktijkonderwijs te

Tabel 3: Schooladviezen van leerlingen met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs die de eind- of doorstroomtoets maakten en een bijstelling ontvingen (bron: doorstroomgegevens Stichting Cito).

schooljaar	bijgesteld schooladvies		
	vmbo bb	vmbo bb/vmbo kb	hoger
2022–2023	232	24	3
2023–2024	242	38	7
2024–2025	706	251	29

onderzoeken. Van de leerlingen die in het schooljaar 2021–2022 de eindtoets hebben gemaakt hebben we inmiddels gegevens over het plaatsingsniveau in het vo in de eerste drie jaar na het verlaten van het po. Een overzicht van leerlingen uit dit cohort die van en naar het praktijkonderwijs stromen staat in tabel 4.

Tabel 4: In- en uitstroom praktijkonderwijs over drie jaar van leerlingen die in schooljaar 2021–2022 de eindtoets hebben gemaakt (bron: doorstroomgegevens Stichting Cito).

leerlingen die in 2021–2022 de eindtoets gemaakt hebben	aantal
gestart in 2022–2023 op praktijkonderwijs	3055
waarvan binnen 3 jaar naar andere schoolsoort vo gestroomd	241
binnen 3 jaar vanuit andere schoolsoort vo naar praktijkonderwijs gestroomd	512

Van de 512 leerlingen die vanuit een andere schoolsoort vo naar het praktijkonderwijs zijn gestroomd, waren er slechts 25 (5%) die oorspronkelijk een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs hadden, maar een bijgesteld definitief schooladvies. Van de 259 leerlingen die een bijstelling op het voorlopig schooladvies praktijkonderwijs ontvingen, startten er 220 daadwerkelijk op een andere schoolsoort dan praktijkonderwijs. Hiervan stroomde binnen 3 jaar 25 leerlingen (11%) af naar praktijkonderwijs. In de oude situatie zonder verplichte bijstellingen lijkt het er dus niet op dat er veel gevallen zijn van bijgestelde schooladviezen voor leerlingen met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs waar deze bijstelling in het vo niet passend bleek. Of dit ook het geval is in de huidige situatie met verplichte bijstellingen kan over een aantal jaar pas onderzocht worden als deze leerlingen drie jaar vo hebben doorlopen.

241 leerlingen zijn vanuit praktijkonderwijs naar een andere schoolsoort in het vo gestroomd. Hiervan kregen 137 leerlingen (57%) oorspronkelijk een meer theoretisch toetsadvies op de eindtoets dan praktijkonderwijs/vmbo bb. De eindtoets bleek voor de meerderheid van deze leerlingen dus een goede voorspeller van het plaatsingsniveau in het vo. Dit kunnen we vergelijken met alle 3055 leerlingen die in schooljaar 2021–2022 de eindtoets hebben gemaakt en gestart zijn op praktijkonderwijs. Hiervan kreeg slechts 26% een meer theoretisch toetsadvies dan praktijkonderwijs/vmbo bb. Uit dit verschil kunnen we concluderen dat het toetsadvies wel degelijk een zekere voorspellende waarde heeft voor de plaatsing in praktijkonderwijs.

3 Aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs

Om tot een toetsadvies te komen wordt van iedere leerling die deelneemt aan een doorstroomtoets de *gemiddelde latente vaardigheid* (GLV) berekend. Dit is een gewogen gemiddelde van de toetsresultaten op de verplichte toetsonderdelen rekenen, lezen en taalverzorging. De GLV kan negatieve en positieve waarden aannemen. Tussen iedere twee adviescategorieën is een grenspunt op de GLV-schaal vastgesteld. Hierdoor kan voor iedere leerling die de eind- of doorstroomtoets maakt vanuit de GLV een toetsadvies bepaald worden. In tabel 5 is een overzicht te vinden van de bovengrenzen van iedere toetsadviescategorie zoals gebruikt in het doorstroomtoetsstelsel in de jaren 2024 en 2025.

Tabel 5: Toetsadviescategorieën in het eind- en doorstroomtoetsstelsel, met bijbehorende bovengrenzen op de schaal van de gemiddelde latente vaardigheid (GLV).

toetsadviescategorie	bovengrens GLV
praktijkonderwijs/vmbo bb	-2,168
vmbo bb/vmbo kb	-1,131
vmbo kb/vmbo gl-tl	-0,486
vmbo gl-tl/havo	0,181
havo/vwo	0,793
vwo	n.v.t.

De grenspunten tussen de adviescategorieën zijn via doorstroomonderzoek bepaald. In doorstroomonderzoek worden leerlingen drie jaar in het voortgezet onderwijs gevolgd. Op die manier is het mogelijk voor iedere waarde van de GLV te bepalen wat de meest waarschijnlijke plaatsing is in derde leerjaar van het vo. Hieruit kunnen de grenswaarden voor iedere toetsadviescategorie afgeleid worden. Via doorstroomonderzoek wordt er dus voor gezorgd dat de toetsadviezen een zo goed mogelijke voorspelling geven van de best passende schoolsoort in het derde leerjaar in het vo voor leerlingen die de doorstroomtoets maken.

In 2021 is door de ExpertGroep PO vanuit psychometrisch perspectief onderzocht of met de eindtoetsen een betrouwbaar onderscheid gemaakt kan worden tussen praktijkonderwijs en vmbo bb op basis van de toetsafname van 2021 [5]. Hierbij werd gebruikgemaakt van de voorlopige schooladviezen. Er werd een grenswaarde op de GLV-schaal bepaald die een zo goed mogelijk onderscheid maakt tussen de schooladviezen praktijkonderwijs en vmbo bb. De ExpertGroep PO concludeerde dat de berekende grenswaarde tussen praktijkonderwijs en vmbo bb te veel misclassificaties zou veroorzaken ten opzichte van de voorlopige schooladviezen, en daardoor van onvoldoende voorspellende waarde was. Deze voorspellende waarde verschilde echter wel per eindtoets: sommige eindtoetsen waren beter toegerust om nauwkeurig te meten in het gebied rond de grenswaarde tussen praktijkonderwijs en vmbo bb dan andere. Adaptieve toetsen kunnen over het algemeen nauwkeuriger de vaardigheid meten van leerlingen aan de uiteinden van de vaardigheidsschaal dan lineaire toetsen. Ook kunnen open vragen waar minder op gegokt wordt dan op meerkeuzevragen zorgen voor een grotere nauwkeurigheid aan de onderkant van de schaal.

Een belangrijk nadeel van het gebruik van voorlopige schooladviezen als basis voor de grenspunten van toetsadviescategorieën is dat het hierbij lastig is uitspraken te doen over de voorspellende waarde. Door gebruik te maken van doorstroomgegevens is het echter wel mogelijk om het traject van leerlingen in het vo en de uiteindelijke plaatsing in leerjaar 3 te relateren aan eindtoetsresultaten. In 2021 waren dergelijke gegevens niet beschikbaar. Een andere ontwikkeling ten opzichte van 2021 is dat het toetsaanbod inmiddels flink is gewijzigd, er andere eisen aan de nauwkeurigheid van toetsen gelden en omdat het aantal meerkeuzevragen in alle doorstroomtoetsen is afgenomen.

Net als in het doorstroomonderzoek gaan we kijken waar op de GLV-schaal de grens tussen praktijkonderwijs en vmbo bb moet komen te liggen die het best voorspelt waar de leerling in jaar 3 van het vo terecht zou komen. Om het omslagpunt op de GLV-schaal te bepalen dat het beste onderscheid maakt tussen plaatsing in praktijkonderwijs en vmbo bb in leerjaar 3 van het vo, gebruiken we een pseudo-ROC-methode [6]. In

deze methode knippen we de GLV-schaal op in een aantal stukken. Dit aantal stukken variëren we, en kijken telkens of er een eenduidig te identificeren grenspunt is waar het meest waarschijnlijke plaatsingsniveau in jaar 3 omspringt van praktijkonderwijs naar vmbo bb. Bij het hoogste aantal stukken waarbij nog een eenduidige sortering bestaat, nemen we het grenspunt over als categoriegrens.

Voor de leerlingen die in schooljaar 2021–2022 de eindtoets hebben gemaakt en in schooljaar 2024–2025 in leerjaar 3 zitten, is dit grenspunt bepaald op een GLV van –2,404. Hierbij is gebruikgemaakt van gegevens van leerlingen uit alle onderwijstypen om een goede afspiegeling van leerlingen met een schooladvies praktijkonderwijs te krijgen.

De voorspellende waarde van dit grenspunt kan geëvalueerd worden door de behaalde toetsadviezen in de eindtoets in schooljaar 2021–2022 te vergelijken met de daadwerkelijke plaatsing in leerjaar 3 van het vo. In het derde jaar is het grootste deel van de leerlingen in enkelvoudige schoolsoorten geplaatst, dus het vergelijken met de meervoudige toetsadviescategorieën is hier problematisch. We zullen ons in deze vergelijking daarom naast de nieuwe praktijkonderwijscategorie beperken tot de enkelvoudige toetsadviescategorie vwo. In tabel 6 staan de kansen weergegeven voor een gelijke schoolsoort na drie jaar voor deze twee toetsadviescategorieën. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat het toetsadvies niet per se overeen hoeft te komen met de schoolsoort in het eerste jaar van het vo, waardoor padafhankelijkheid een rol kan spelen in de uiteindelijke plaatsing in leerjaar 3.

Tabel 6: Kans op een gelijke schoolsoort in leerjaar 3 in het vo als het toetsadvies, voor de enkelvoudige toetsadviescategorieën praktijkonderwijs en vwo. Gebaseerd op doorstroomgegevens van leerlingen die in schooljaar 2021–2022 de eindtoets hebben gemaakt.

toetsadviescategorie	kans op gelijke schoolsoort in jaar 3 vo als toetsadvies
praktijkonderwijs	66,2%
vwo	75,8%

Uit deze evaluatie blijkt dat de voorspellende waarde van de nieuwe praktijkonderwijscategorie lager zou uitpakken dan die van de vwo-toetsadviescategorie, maar wel fors hoger is dan de voorspellende waarde die in 2021 uit het onderzoek van de ExpertGroep PO bleek (28,8%). Als we kijken naar de normeringssteekproef van 2024, zou deze nieuwe toetsadviescategorie praktijkonderwijs voor 74% gevuld worden met leerlingen met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs, en voor 26% met leerlingen met een voorlopig schooladvies vmbo bb of hoger.

Het achterblijven van de voorspellende waarde van de aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs kan verschillende redenen hebben. Dit kan een gevolg zijn van de meetnauwkeurigheid van de doorstroomtoetsen in dit specifieke gebied van de vaardigheidsschaal, of met de validiteit van de doorstroomtoets als instrument om onderscheid te maken tussen de categorieën. Validiteit is in deze context een begrip dat gebruikt wordt om aan te geven of een toets meet wat de toets zou moeten meten.

De meetnauwkeurigheid van de doorstroomtoetsen kan uitgedrukt worden door de standaardmeetfout. Dit is de te verwachte spreiding in de vaardigheidsschattingen in de steekproef van leerlingen. De standaardmeetfout heeft niet op ieder punt op de vaardigheidsschaal dezelfde waarde. De moeilijkheid van de opgaven in de toets bepalen hoe nauwkeurig een toets in staat is om de vaardigheid te meten. Het blijkt dat alle doorstroomtoetsen over het algemeen juist iets nauwkeuriger meten in het gebied rondom het grenspunt voor de adviescategorie praktijkonderwijs zoals afgeleid uit de doorstroomgegevens dan in het gebied rond het huidige grenspunt voor de adviescategorie vwo. Dit was ook in 2022 al het geval.

4 Toetsadviescategorie praktijkonderwijs: onderwijskundig perspectief

Ondanks de hogere meetnauwkeurigheid van de doorstroomtoetsen in het vaardigheidsgebied rond het grenspunt van de nieuw berekende toetsadviescategorie praktijkonderwijs, blijft de voorspellende waarde van deze adviescategorie achter bij de bestaande adviescategorie vwo. Hieruit kan geconcludeerd worden dat er verschillen bestaan in de validiteit van de uitspraken die de doorstroomtoets kan doen over de plaatsing in deze twee schoolsoorten vo. Met andere woorden, de doorstroomtoetsen zijn waarschijnlijk om inhoudelijke redenen als instrument minder valide om onderscheid te maken tussen praktijkonderwijs en vmbo bb dan tussen havo/vwo en vwo.

De toetsadviezen worden berekend via een gemiddelde van toetsprestaties op de onderdelen rekenen, lezen en taalverzorging. De voorspellende validiteit van deze cognitieve vaardigheden voor de schoolsoort in het vo is ook in het verleden aangetoond [7], maar het is niet duidelijk of dit zonder meer uitgebreid kan worden naar praktijkonderwijs. Naast de cognitieve vaardigheden voor lezen, rekenen en taalverzorging spelen waarschijnlijk ook andere leerlingeigenschappen een rol in de passende advisering voor praktijkonderwijs. Dit zijn bijvoorbeeld specifieke ondersteunings- en begeleidingsbehoeften die zich lastig laten meten met een gestandaardiseerde toets. Deze soms complexe afweging om tot een schooladvies voor praktijkonderwijs te komen kan in dit geval beter overgelaten worden leerkrachten met persoonlijke ervaring met de leerlingen of in beeld gebracht worden middels andere procedures, zoals de aanvraag van de toelaatbaarheidsverklaring.

Door het introduceren van een aparte categorie praktijkonderwijs kan onterecht de indruk gewekt worden dat de doorstroomtoets voor deze schoolsoort net zulke valide uitspraken kan doen als over de andere schoolsoorten vo. Om de validiteit van deze metingen verder te kunnen onderbouwen is meer onderzoek nodig naar de precieze totstandkoming van schooladviezen voor praktijkonderwijs, en welke factoren naast de cognitieve vaardigheden op rekenen, lezen en taalverzorging hierin een rol spelen.

5 Impact aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs

We onderzoeken de impact van een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs door te kijken naar het aantal potentiële bijstellingen in verschillende introductiescenario's. De impact hangt af van een aantal verdere keuzes. Deze hebben betrekking op hoe de verplichte bijstellingsmaatregel vorm zal krijgen, en of de huidige toetsadviescategorie praktijkonderwijs/vmbo bb behouden blijft. We onderscheiden vier scenario's:

1. De huidige situatie, geen aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs
2. Een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs, behoud praktijkonderwijs/vmbo bb
 - a. Zonder uitzondering bijstellingsmaatregel voor praktijkonderwijs/vmbo bb
 - b. Met uitzondering bijstellingsmaatregel voor praktijkonderwijs/vmbo bb
3. Een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs, geen praktijkonderwijs/vmbo bb

Voor ieder van deze scenario's zullen we uitrekenen welke toetsadviezen behaald zullen worden door leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en vmbo bb, op basis van de afnamedata uit de normeringssteekproef van de doorstroomtoetsen van 2024. Bij de doorrekening van de scenario's doen we geen uitspraak over of de toetsadviezen en bijstellingen wel of niet terecht zijn. Er moet daarom ook voor gewaakt worden dat er in de afweging tussen de scenario's de hoeveelheid bijstellingen of het voorkomen daarvan een doel op zich worden.

5.1 Scenario 1: de huidige situatie

In tabel 7 staan de percentages toetsadviezen voor leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en vmbo bb in de huidige situatie. Een klein aantal leerlingen behaalt een meer theoretisch toetsadvies, maar laten we in deze tabel buiten beschouwing omdat dit niet verschilt tussen de scenario's. In de huidige situatie krijgt in totaal 34,6% van de leerlingen met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs een toetsadvies vmbo bb/vmbo kb of hoger, en krijgt dus een potentiële bijstelling op het schooladvies.

Tabel 7: Kans op een gelijke schoolsoort in leerjaar 3 in het vo als het toetsadvies, voor de enkelvoudige toetsadviescategorieën praktijkonderwijs en vwo. Gebaseerd op doorstroomgegevens van leerlingen die in schooljaar 2021–2022 de eindtoets hebben gemaakt.

voorlopig schooladvies	toetsadvies	leerlingpercentage
praktijkonderwijs	praktijkonderwijs/vmbo bb	65,5%
praktijkonderwijs	vmbo bb/vmbo kb	33,3%
praktijkonderwijs	hoger dan vmbo bb/vmbo kb	1,3%
vmbo bb	praktijkonderwijs/vmbo bb	13,5%
vmbo bb	vmbo bb/vmbo kb	73,3%
vmbo bb	hoger dan vmbo bb/vmbo kb	13,2%

5.2 Scenario 2: aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs, behoud praktijkonderwijs/vmbo bb

In tabel 8 staan de percentages toetsadviezen voor leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en vmbo bb als een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs wordt geïntroduceerd zoals uitgerekend in hoofdstuk 3. In dit scenario blijft de toetsadviescategorie praktijkonderwijs/vmbo bb behouden. Deze categorie wordt relatief smal door het introduceren van een extra categorie aan de onderkant. Er zullen dus weinig leerlingen zijn die dit toetsadvies krijgen.

In dit scenario zal 55,2% van de leerlingen met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs een toetsadvies praktijkonderwijs/vmbo bb of hoger krijgen. Als de verplichte bijstellingsmaatregel voor alle categorieën

Tabel 8: Percentages toetsadviezen voor leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en vmbo bb met een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs en behoud van de categorie praktijkonderwijs/vmbo bb.

voorlopig schooladvies	toetsadvies	leerlingpercentage
praktijkonderwijs	praktijkonderwijs	44,9%
praktijkonderwijs	praktijkonderwijs/vmbo bb	20,6%
praktijkonderwijs	vmbo bb/vmbo kb	33,3%
praktijkonderwijs	hoger dan vmbo bb/vmbo kb	1,3%
vmbo bb	praktijkonderwijs	5,3%
vmbo bb	praktijkonderwijs/vmbo bb	8,2%
vmbo bb	vmbo bb/vmbo kb	73,3%
vmbo bb	hoger dan vmbo bb/vmbo kb	13,2%

gaat gelden en geen uitzonderingen meer kent, zal dus ook 55,2% van de leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs een potentiële bijstelling krijgen.

Blijft de huidige uitzondering op de verplichte bijstellingsmaatregel van kracht voor leerlingen met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en toetsadvies praktijkonderwijs/vmbo bb, dan zal 34,6% van de leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs een potentiële bijstelling krijgen. Omdat de uitzondering op de verplichte bijstellingsmaatregel juist is ingevoerd omdat er in het huidige stelsel geen aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs bestaat, is het de vraag of het in stand houden van deze uitzondering na introductie van de toetsadviescategorie praktijkonderwijs niet tot extra verwarring in het veld gaat leiden.

5.3 Scenario 3: aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs, geen praktijkonderwijs/vmbo bb

In tabel 9 staan de percentages toetsadviezen voor leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en vmbo bb als een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs wordt geïntroduceerd en de toetsadviescategorie praktijkonderwijs/vmbo bb komt te vervallen. De verplichte bijstellingsmaatregel zal dan zonder uitzondering voor alle categorieën gelden. In dit scenario zal 55,1% van de leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs een potentiële bijstelling krijgen. In dit scenario zullen ook leerlingen met voorlopig schooladvies vmbo bb vaker een potentiële bijstelling krijgen dan in scenario's 1 en 2, namelijk 81,5% tegenover 73,3%.

Tabel 9: Percentages toetsadviezen voor leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en vmbo bb met een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs en behoud van de categorie praktijkonderwijs/vmbo bb.

voorlopig schooladvies	toetsadvies	leerlingpercentage
praktijkonderwijs	praktijkonderwijs	44,9%
praktijkonderwijs	vmbo bb/vmbo kb	53,8%
praktijkonderwijs	hoger dan vmbo bb/vmbo kb	1,3%
vmbo bb	praktijkonderwijs	5,3%
vmbo bb	vmbo bb/vmbo kb	81,5%
vmbo bb	hoger dan vmbo bb/vmbo kb	13,2%

6 Aanbevelingen en overwegingen

Uit het onderzoek zoals gepresenteerd in deze notitie blijkt dat het psychometrisch te rechtvaardigen is om een aparte toetsadviescategorie voor praktijkonderwijs te introduceren. Een categorie met bovengrens zoals berekend op basis van doorstroomgegevens heeft een voorspellende waarde die niet veel minder is dan de bestaande categorie voor vwo. Het is echter lastig objectief vast te stellen wat precies de voorspellende waarde is die nagestreefd dient te worden. De bovengrens van de toetsadviescategorie praktijkonderwijs ligt relatief laag op de vaardigheidsschaal, waardoor het risico op onterecht gegeven toetsadviezen praktijkonderwijs beperkt is en de bestaande categorie praktijkonderwijs/vmbo bb in stand gehouden kan worden.

Het blijkt echter wel dat de doorstroomtoets als instrument minder valide is om de leerlingeigenschappen te meten die belangrijk zijn voor een passende voorspelling voor de schoolsoort praktijkonderwijs. Een weloverwogen advies door leerkrachten en ouders voor deze heterogene groep leerlingen blijft daarin onontbeerlijk.

Het is onmogelijk om op basis van dit onderzoek te voorspellen wat precies de impact van de introductie van een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs gaat hebben op de perceptie van leerlingen, ouders en leerkrachten en in hoeverre dit gaat bijdragen aan een andere formuleringwijze van het definitieve schooladvies voor deze doelgroep. Het is hierbij van belang dat er een overzichtelijk en logisch geheel aan regelgeving is, waarbij het voor betrokken partijen duidelijk en logisch is hoe de toetsadviezen worden ingedeeld en wanneer het schooladvies wel of niet moet worden bijgesteld.

We hebben wel een inschatting gemaakt van het aantal potentiële bijstellingen bij correctie toepassing van de verplichte bijstellingsmaatregel in verschillende introductiescenario's. In alle scenario's met een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs zal het aantal potentiële bijstellingen toenemen voor leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs, behalve als de uitzondering op de bijstellingsmaatregel behouden blijft. In die situatie is het echter ook lastig in te schatten wat de precieze impact gaat zijn omdat dit afhangt van de interpretatie van (eventueel als verwarrend ervaren) richtlijnen door het onderwijsveld. De verandering in het aantal potentiële bijstellingen zal hoe dan ook consequenties hebben voor de instroom in praktijkonderwijs. In het geval van scenario 3, wanneer de toetsadviescategorie praktijkonderwijs/vmbo bb geschrapt wordt, zal ook de instroom in vmbo bb vermoedelijk afnemen. Als we kijken naar de leerlingen die in 2024 een bijstelling ontvingen op voorlopig schooladvies praktijkonderwijs zien we dat de impact van de introductie van een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs minimaal is. Slechts 8% van de leerlingen die in 2024 met een bijstelling ontvingen op een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs, zou bij een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs een toetsadvies praktijkonderwijs gekregen hebben.

De voorwaarde voor het introduceren van de extra toetsadviescategorie voor praktijkonderwijs is dat alle doorstroomtoetsen nauwkeurig genoeg meten op de vaardigheidsschaal rondom de bovengrens. De meeste doorstroomtoetsen meten op dit moment minstens net zo nauwkeurig rondom deze bovengrens als rondom het grenspunt tussen havo/vwo en vwo. Om deze nauwkeurigheid ook in de toekomst te waarborgen is het belangrijk lokale betrouwbaarheidseisen rondom de grenspunten van de toetsadviescategorieën op te nemen in de regeling beoordelingskader voor de doorstroomtoetsen in het primair onderwijs die gebruikt wordt in de beoordeling en toelating van doorstroomtoetsen.

Tot slot merken we op dat uit de analyse van de doorstroomgegevens van leerlingen die in schooljaar 2021–2022 de eindtoets hebben gemaakt bleek dat er zeer weinig onterechte bijstellingen vanaf voorlopig schooladvies praktijkonderwijs waren. Ook bleek het toetsadvies wel degelijk een goede voorspeller voor succes op het vmbo, ook voor leerlingen met een schooladvies praktijkonderwijs. Er moet dus voor gewaakt worden dat het terugdringen van het aantal bijstellingen vanaf voorlopig schooladvies praktijkonderwijs geen doel op zich wordt. Het is over een jaar pas mogelijk om door middel van doorstroomgegevens een goed beeld te krijgen van de gevolgen van de bijstellingsmaatregel voor deze groep leerlingen.

Het introduceren van een extra toetsadviescategorie vergroot de selectieve functie van de doorstroomtoets,

en beperkt daardoor potentieel ook de leerkansen van leerlingen zo lang er barrières bestaan die doorstroom tussen de verschillende schoolsoorten vo bemoeilijken [8]. Gezien de geringere (inhoudelijke) validiteit van deze categorie, en de mogelijk grote impact van de introductie op de instroom in praktijkonderwijs, raden wij daarom aan te wachten met het introduceren van een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs totdat de gevolgen van de bijstellingen in het doorstroomtoetsstelsel in schooljaar 2026–2027 kunnen worden geëvalueerd. Op die manier kan eerst onderzocht worden of leerlingen met een bijstelling op het voorlopig schooladvies praktijkonderwijs sinds de invoering van de verplichte bijstellingsmaatregel op een passende plek in het vo terecht zijn gekomen, voordat eventueel een aparte toetsadviescategorie praktijkonderwijs geïntroduceerd wordt die mogelijk tot nog meer bijstellingen gaat leiden.

Referenties

- [1] Kamerstuk 35 671, 13 juli 2021.
- [2] Commissiedebat Praktijkonderwijs Tweede Kamer, 11 september 2024.
- [3] Ministerie van OCW, Handreiking schooladvisering (versie februari 2025).
- [4] Sectorraad Praktijkonderwijs, [website doorstroomtoets](#).
- [5] Expertgroep Toetsing PO (2021) *Psychometrische overwegingen bij de invoering van een losse toetsadviescategorie PRO*.
- [6] Galvin et al. (2003) *Type 2 tasks in the theory of signal detectability: Discrimination between correct and incorrect decisions*, [Psychonomic Bulletin & Review](#) 10, 843–876.
- [7] Stroucken et al. (2008) *Citotoets en de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs*, [Sociaal-economische trends 2^e kw. 2008](#), CBS.
- [8] Elffers (2023) *De grote (on)gelijkmaker - Onderwijs in een ongelijke samenleving*, [oratie](#), Universiteit van Amsterdam